

Příchod Vykupitele

SERIÁL CESTA K DUCHU(6)

Náboženské cesty, které jsme dosud poznali, vycházely ze základního rozporu mezi Duchem a světem, tedy ze skutečnosti, že lidský duch není s to přebývat zároveň v přirozených zákonitostech světa i v dokonalém Duchu. Člověk, skrze svou hmotnou přirozenost zajatý ve světě, se mohl k Duchu vydat jen za cenu toho, že se vzdá světa; pokud chtěl zůstat ve světě, musel za sebe k Duchu vyslat zástupce a spokojit se pak s jeho zprostředkováním.

Stav věcí, při němž Duch a svět stojí v protikladu, nenabízí žádnou jinou možnost než tyto dvě. Buď může společnost vydělit skupinu vyvolených, kteří opustí svět, spojí se s Duchem a budou předávat plody tohoto spojení těm, kdo zůstali zajati ve hmotě, nebo může umožnit svým jednotlivým členům, aby se z vlastního popudu pokusili o cestu ze světa k Duchu. V obou případech si ovšem jednotlivec musí vybrat mezi Duchem a světem; pokud si zvolí Ducha, musí odmítnout svět, pokud se rozhodne pro svět, nemůže mít Ducha.

Chceme-li hledat náboženskou metodu, jež by překonala poznané nedostatky zástupného vykoupení i osobní cesty, zbývá nám z logiky věci jediná možnost – musíme se postarat o to, aby se změnila podmínky, za nichž byly dané metody jedinými, tedy musíme odstranit základní rozpor mezi Duchem a světem. Dokud ten trvá, nemůžeme v žádnou třetí cestu doufat.

NADĚJE V MILOST

Poznali jsme již, že hmotný svět, který nás zotročuje, je výsledkem působení Ducha. Zjistili jsme, že cesta ze světa k Duchu je vlastně vnitřní proměnou, při níž přesunujeme těžiště své bytosti z toho, co se z Ducha zrodilo, do působícího Ducha samotného. Kdyby tedy měla existovat náboženská metoda umožňující člověku spojení zároveň se světem i s Duchem, musel by se tvůrčí Duch opět přiblížit svému výtvaru, fyzickému světu.

Připomeňme si na tomto místě podobenství o otroku, který hledá osvobození. Z jeho tří možných cest ke svobodě jsme zatím v oblasti náboženské praxe našli první dvě – zástupné vykoupení a sebevykoupení. Dosud jsme se nesetkali s náboženským uskutečněním cesty třetí – vykoupení z milosti. Její stěžejní postavou je vykupitel, tedy někdo svobodný, kdo z vlastního popudu vstupuje do světa otrokova a nabízí mu osvobození. Vykupitel je nositelem aktivity. Otroci si nemusí svobodu zasloužit; může ji nanejvýš z nevědomosti, ze strachu nebo z pohodlnosti odmítnout a setrvat v otroctví. Překážkou na cestě ke svobodě nemůže být otrokova nedokonalost, ale jen jeho vlastní nevole vydat se do světa svobodných.

Právě tomuto způsobu vykoupení by odpovídala náboženská cesta, která by i člověku zajatému ve světě otevřela přímý přístup k Duchu. K člověku, který sám nebyl schopen vybojovat si svobodu, přichází z hájemství Ducha Vykupitel a přináší za člověka výkupné. Člověk má možnost přijmout dar Vykupitelův, nebo jej odmítnout. Přijme-li, patří mezi svobodné, jakkoli nedostatečné byly jeho dosavadní duchovní pokroky; odmítne-li, zůstává odkázán na cesty, které nepotřebují Vykupitele, a ke svobodě se může propracovat jedinečně vlastními silami.

Najít konkrétní uplatnění těchto skutečností v náboženské praxi už nebude těžké. Stačí si vzpomenout na vyprávění o božském tvůrčím Slově, které se stalo tělem, na výzvu k přijetí Krista či na myšlenky o jeho vykupující oběti, jak je známe z křesťanských evangelií. Člověku, který přijme Krista, slibuje evangelium spásu, zatímco ten, kdo Krista nepřijal, má být předveden před soud – svoboda mu nebyla dána Vykupitelem, a tak musí být nejprve přesně posouzen podle všech svých duchovních nedostatků. Jen málokdo ovšem před tímto soudem obstojí, jen málokdo dospěl z vlastních sil k opravdovému osvobození od pozemského světa; pro většinu představuje naději právě Vykupitel.

SVĚTLO V TEMNOTÁCH

Na cestu z otroctví ve světě do svobody v Duchu můžeme pohlížet jako na cestu od vnímání temnoty ke vnímání světla. Lidstvo odpadlo od světla Ducha; lidé začali žít v temnotě a jejich oči dokázaly vidět jenom temnotu. Jen málokterým bylo dáno, aby v co největším odloučení od světa temnoty proměňovali svůj zrak a učili se vidět světlo.

Pak ovšem světlo samo sestoupilo do temnoty; vtělilo část ze sebe do jednoho z obyvatel temného světa, a v něm pak prodělalo celou cestu z temnoty do světla, z úplného otroctví do úplné svobody. Zmrtvýchvstání Ježíše Krista je manifestací naprosté nezávislosti na hmotě – proti smrti jakožto nejvyššímu ztročení lidského ducha hmotou se staví nový život, nezrozený z tělesných zákonitostí, nýbrž z čistě duchovní síly. Světlo, které prošlo temnotou a dosáhlo opět své čistoty, však vítězstvím nad temnotou ještě nezakončilo svou pouť; čekalo ho ještě Nanebevstoupení, opětné spojení s Otcem, tedy se všudypřítomným a všepromikajícím Duchem, z něž se oddělilo.

Nanebevstoupením končí pozemská cesta Božího Syna. Světlo se vrátilo ke světlu, ovšem bylo již jiné – zatímco na počátku bylo jen a jen světlo, nyní v sobě mělo celou svou cestu z temnoty do světla, mělo v sobě všechny odstíny a barvy, kterými člověk na této cestě prochází. Světlo Ducha od této chvíle neobsahovalo jen světlo, ale též temnotu a všechny mezistupně mezi temnotou a světlem.

Po Nanebevstoupení se změnil Bůh. Zatímco dříve jej mohli zřít jen ti, kdo již očistili svůj zrak od temnoty hmoty, nyní jej mohou za hmotnou skutečností světa spatřovat i ti, kdo stojí teprve na začátku nebo v půli cesty – zrak každého člověka může vnímat z Boha právě to, co svým odstínem odpovídá jeho stupni duchovního vývoje. Bůh se stal přístupným odevšad a všem; od oné chvíle lze i v nejbohaprázdňější propasti vnímat Boha, i ten nejposlednější z lidí jej může kolem sebe zřít.

PROMĚNA SVĚTA

Jakkoli velkolepý je obraz cesty světla temnotou, který jsme si načrtli, jeho přesvědčivost se zatím odvozuje pouze z křesťanského pohledu na Ježíše Krista. Pro člověka, který tento pohled nesdílí, mohou sice naše úvahy být pěkným výkladem některých pojmů křesťanského učení; sám příběh o Zmrtvýchvstání a Nanebevstoupení však pro něj může být podobností nebo mýtem, který se nijak nedotýká fyzické skutečnosti. Teprve ve chvíli, kdy se nám i vně křesťanství podaří nalézt účinky Kristova vítězství nad smrtí, můžeme mluvit o skutečném otevření třetí cesty k Duchu, o skutečném vykoupení z milosti.

Stačí ovšem i zběžný pohled do světa náboženství, která se rozvíjela už před příchodem křesťanství, abychom zjistili, že se opravdu a objektivně něco změnilo. Do doby pouhých

několika desítek let po Zmrtvýchvstání jsou datovány první mahájánové sůtry, tedy spisy obsahující myšlenky buddhismu »velkého vozu« – k probuzení je podle nich možno dospět nejen za odloučení od světa, ale též uprostřed světového dění; smyslem cesty již není především osobní osvobození z pout hmoty, ale v rámci hmotného světa konaná pomoc ostatním bytostem na jejich cestě; člověk není ve svém usilování sám, ale provází ho milostiplná síla bóddhisattvů, tedy těch, kdo již dosáhli dokonalosti, ale pro dobro jiných zůstávají spjati se světem a působí v něm. Počínaje druhým stoletím našeho letopočtu se zároveň začínají objevovat mezi buddhisty i hinduisty myšlenky, na jejichž základě se během následujících tří staletí zformují duchovní školy souhrnně označované jako »tantra« – každý člověk, jakkoli se třeba zdá nízký a nečistý, může nalézat všude ve hmotném světě kolem sebe Ducha, každá, jakkoli banální nebo špinavá činnost může být bohoslužbou, je-li konána ve správném duchu. Podobné myšlenky nacházíme od druhého století rovněž v té části židovského náboženství, která se nespojila s křesťanstvím – jsou to počátky mystické kabaly, vycházející z pojetí Božího ducha přítomného, ba zajatého a čekajícího na vysvobození ve všech věcech kolem nás. Nové prvky vstupují i do klasického pohanství – pojem jediného a všepromikajícího Božství, dříve vyhrazený jen dobře připraveným zasvěcencům, se zviditelňuje i pro prosté vyznavače, a ti jsou opravdu schopni jej vnímat; proti obětem chlácholícím nebo uplácějícím jednotlivé členy pohanských panteonů povstává nyní mystika matky Země nebo jiných všeobjímajících principů.

Zmrtvýchvstání a Nanebevstoupení Ježíše Krista změnilo svět. Nebýt událostí na Golgotě, ani mimokřesťanská náboženství by neobsahovala mnohé z duchovních cest, které k nim dnes neodlučně patří – bóddhisattva by sice mohl působit, ale jeho působení by nebylo vnímatelné pro člověka dosud neočištěného; praktikující vyznavač tantry by sice mohl deklarovat všechno své konání jako bohoslužbu, ale neprožíval by v něm skutečného Ducha; kabalista by sice mohl zvěstovat, že Boží duch je všude kolem nás, ale nemohl by jej ukázat očím neosvobozených; pohan klanějící se bohyni Zemi by ji sice mohl prohlásit za bohyni univerzální, ale necítil by všude z půdy a kamenů její hřejivou náruč. Vyznavači těchto cest staví na třetí náboženské metodě, nebo – řečeno z pohledu křesťana – na Ježíši Kristu, byť jeho jméno možná nikdy neslyšeli.

DVĚ STĚŽEJNÍ OTÁZKY

Kdybychom v našich úvahách usilovali jen o vytvoření přehledného schématu, do něhož by se daly smysluplně umístit různé náboženské cesty, mohli bychom na tomto místě skončit – vykupitelským činem Ježíše Krista se uceluje soubor metod, z nichž je složena každá náboženská praxe, ať už povstala z tradice předkřesťanské, nebo se zrodila v době novější. Protože však nechceme náboženství jen roztřídit, ale především pochopit mechanismus jejich působení, vyvstávají před námi na tomto místě dvě nevyhnutelné otázky.

První z nich se týká zmíněné proměny světa v jejím konkrétním provedení: Jak vlastně Ježíš Kristus vnesl do všepromikajícího Ducha svou cestu od otroctví ke svobodě? Jak dokázal spojit s Duchem něco, co bylo Duchu cizí? A proč se to před ním nepodařilo jiným učitelům lidstva, třeba Buddhovi? Už předběžná úvaha o této otázce ukazuje, že klíčovým momentem vykupitelské cesty Kristovy z tohoto hlediska není Nanebevstoupení, při němž se Bůh prošel pozemským světem opět spojil s Bohem čistým od prapočátku, ale Zmrtvýchvstání, při němž Ježíš Kristus musel dosáhnout takového stupně nezávislosti na hmotě, aby mohl z hmotného do duchovního světa přenést všechny plody své pozemské cesty. Co se tedy při Zmrtvýchvstání konkrétně stalo?

Druhá otázka míří na jednotlivého člověka, který tyje z Kristova činu – pokud můžeme hned a bez zvláštních předpokladů přijmout z rukou Ježíše Krista svobodu, jsme pak opravdu svobodní stejně, jako byli kupříkladu dávní zasvěcenci pohanských mystérií? Zkušenost nám říká, že sotva. Kde se tedy projevuje naše svoboda? A co musíme učinit, abychom dosáhli svobody v její plnosti?

Milan M. HORÁK